

ANDRZEJ KWILECKI

ZAGADNIENIE WSPÓŁŻYCIA MIĘDZYNARODOWEGO (postulaty badawcze)

Artykuł niniejszy nawiązuje do tego postulatu sformułowanego w referacie Sekcji Nauk Politycznych i Społecznych II Kongresu Nauki Polskiej, który dotyczy podejmowania problemów badawczych szczególnie ważnych dla teraźniejszości i przyszłości. Myślę, że z okazji dyskusji nad znaczeniem tematyki i wniosków zawartych w materiałach Kongresu dla życia naukowego kraju, warto podnieść sprawę badań naukowych nad stosunkami międzynarodowymi. Stosunki międzynarodowe są bowiem tą dziedziną życia społecznego i politycznego, w której zachodzą niezwykle głębokie i szybkie zmiany. Przemiany dotyczą samego modelu stosunków międzynarodowych: oto metody stosowane do niedawna nagminnie przez państwa dla realizacji założonych celów, takie jak uprawianie polityki z pozycji siły i używanie przemocy zbrojnej, przeżywają się. Zawiązywanie przez grupy państw koalicji wymierzonych przeciw interesom innych partnerów stosunków międzynarodowych — praktyka uprawiana powszechnie w dawnych dziesięcioleciach i wiekach — również staje się stopniowo anachronizmem.

Oczywiście, istnieją współcześnie w świecie poważne napięcia wynikające z różnic ustrojowych, ideologicznych, z rozbieżnych interesów, także z nierówności między państwami w zakresie poziomu gospodarczego i poziomu oświaty; równocześnie jednak obserwujemy powstawanie i rozwój nowych form współdziałania państw i społeczeństw. Doświadczenia ostatnich kilku dziesiątków lat wskazują, że rozwój gospodarczy, postęp techniczny i ogromny wzrost kontaktów między społeczeństwami stwarzają wiele nowych problemów i wymagają nowego podejścia, nowych rozwiązań. Tendencja kształtująca współzycie międzynarodowe wiodzie od porozumień dotyczących stosunkowo wąskich dziedzin (np. założenia kabli podmorskich, ustanowienia połączeń w komunikacji lądowej, morskiej i lotniczej, uregulowania obrotu pocztowego itp.), do układów obejmujących najważniejsze i najbardziej wrażliwe dziedziny stosunków międzynarodowych: bezpieczeństwo, gospodarkę, administrację. W latach po II wojnie światowej nastąpił też ogromny wzrost porozumień dotyczących dziedziny kultury. Wreszcie stały rozwój instytucji i organizacji

międzynarodowych o charakterze politycznym, ekonomicznym, kulturalnym, naukowym, sportowym, świadczy również o potrzebie i tendencji występującej w stosunkach międzynarodowych, by wspólnie, z udziałem wielu państw, rozwiązywać pojawiające się nowe problemy. Przy tym owe porozumienia i organizacje obejmują państwa o różnych systemach ustrojowych, jak również narody i społeczeństwa o podobnych ustrojach, jeszcze do niedawna uchodzące w stosunku do siebie za „nieprzejednanych” lub „odwiecznych” wrogów.

W rezultacie tradycyjny typ stosunków międzynarodowych wypierany jest z wolna przez nowy model współżycia międzynarodowego. Spróbujmy określić — w największym skrócie — jakie zjawiska składają się na ten model:

1) podejmowane licznie w imię pokoju, odprężenia i rozwoju współpracy między społeczeństwami wizyty i spotkania mężów stanu, w związku z czym przyjęły się w języku dyplomatycznym i publicystycznym określenia w rodzaju „wizyty przyjaźni”, „misje dobrej woli”, odwiedzi-ny w „bratnich stolicach” itp.;

2) odbywane licznie konferencje międzynarodowe, prowadzone — nie-raz długie i żmudne — rokowania oraz zawierane w ich wyniku układy rozwiązujące oporne problemy polityczne i gospodarcze, a nawet niektóre problemy militarne (np. układ w sprawie nierozprzestrzeniania broni nuklearnej; układ GATT; Europejska Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy; konferencja państw bałtyckich w sprawie ochrony Bałtyku i zawarta w jej wyniku konwencja o ochronie rybołówstwa i in.);

3) wzrost ilościowy i jakościowy międzynarodowej wymiany gospo-darczej i międzynarodowej współpracy kulturalnej;

4) masowy charakter kontaktów między społeczeństwami i narodami, związany przede wszystkim z rozwojem turystyki.

Aktualności nabiera zatem stopniowo sformułowanie zawarte w De-klaracji I Międzynarodówki, w której czytamy, że „prawa moralności i sprawiedliwości, które powinny określać stosunki między ludźmi, po-winny zyskać uznanie również w stosunkach między narodami”¹. Te no-we zjawiska wymagają systematycznej naukowej obserwacji, opartej na programie długofalowych prac badawczych. Najpierw potrzebna jest jed-nak dyskusja nad określeniem bardziej szczegółowej problematyki badaw-czej². Pożądanymi byłby udział w takiej dyskusji przedstawiciele różnych dyscyplin specjalizujących się w zagadnieniach stosunków między-narodowych. Aktualny stan, w zakresie działających instytucji i dorobku ba-

¹ K. Martes, F. Engels, *Dziela wybrane*, t. I, Warszawa 1949, s. 359.

² W nauce o stosunkach międzynarodowych dyskusje merytoryczne mają ugrun-towaną dobrą tradycję. Por. dyskusję nad nauką o stosunkach międzynarodowych jako samodzielną dyscypliną, jej przedmiotem i metodą na łamach *Spraw Mię-dzynarodowych* w latach 1965 - 1968 (z udziałem czołowych specjalistów: Wojciecha Morawieckiego, Longina Pastusiaka, Mariana Dobrosielskiego i innych).

dawczego, nauki o stosunkach międzynarodowych wydaje się być dobrym punktem wyjścia do rozwinięcia tej 'problematyki'. Szereg instytutów naukowo-badawczych i katedr wyższych uczelni prowadzi badania nad różnymi aspektami stosunków międzynarodowych. Główną rolę odgrywają: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych w Warszawie, Instytut Zachodni w Poznaniu, Ośrodek Badań Stosunków Wschód—Zachód RSW „Prasa” w Warszawie oraz uczelnie: Wyższa Szkoła Nauk Społecznych, Szkoła Główna Planowania i Statystyki, instytuty nauk politycznych i katedry prawa międzynarodowego w uniwersytetach, niektóre zakłady i instytuty w innych wyższych uczelniach, np. w wyższych szkołach ekonomicznych (Zakład Międzynarodowych Stosunków Społeczno-Ekonomicznych WSE w Krakowie). Z powyższymi placówkami współpracują liczni specjaliści: politologowie, prawnicy, ekonomiści, historycy, socjologowie, publicyści międzynarodowi. Rozwija się czasopiśmiennictwo omawiające problemy stosunków międzynarodowych. Obok miesięcznika *Sprawy Międzynarodowe* 'uwzględniającego wyłącznie, jak wskazuje sam tytuł, omawianą dziedzinę, kilka czasopism naukowych poświęca wiele uwagi problematyce międzynarodowej: należą do nich *Przegląd Zachodni*, *Studia Nauk Politycznych*, *Biuletyn Naukowy Zakładu Stosunków Międzynarodowych Instytutu Śląskiego w Opolu* i inne.

Gdy chodzi o osiągnięty dorobek naukowy, istnieje w Polsce obfita literatura omawiająca niektóre działy czy zagadnienia stosunków międzynarodowych³. W literaturze tej znalazły odbicie zwłaszcza:

1) problemy światowego systemu socjalistycznego, zwłaszcza polityki zagranicznej Polski i Związku Radzieckiego oraz integracji krajów RWPG;

2) zagadnienia współczesnego kapitalizmu i imperializmu, między innymi studia nad: a) integracją zachodnioeuropejską, b) rolą Stanów Zjednoczonych w świecie i polityką zagraniczną tego mocarstwa, c) tzw. problemem niemieckim;

3) zagadnienia współistnienia dwóch systemów światowych, szczególnie w kontekście regulowania i normalizowania sytuacji w Europie;

4) zagadnienia ruchów narodowyzwoleńczych i problemy nowo wyzwolonych krajów tzw. Trzeciego Świata;

5) zagadnienia powstawania i funkcjonowania organizacji międzynarodowych.

Cechą tego dorobku jest to, że stanowi on dzieło przede wszystkim ekonomistów i prawników, w mniejszej części politologów, natomiast udział socjologów można uznać za znikomy. Poza kilkoma rozprawami o charakterze teoretyczno-metodologicznym⁴, w których zastanawiano się

³ Zob. mIn.: *Współczesne stosunki międzynarodowe*, wyd. 2, Warszawa 1970. Pod redakcją i z przedmową Adama Kruczkowskiego, uzupełnioną przez Ryszarda Frelka. Tamże wykaz literatury. Zob. również bibliografie prac Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych i Instytutu Zachodniego.

⁴ W. Markiewicz, *Problemy metodologiczne nauki o stosunkach międzyna-*

nad stosunkami międzynarodowymi jako przedmiotem badań socjologicznych, brak jest refleksji i wniosków socjologicznych na temat aktualnych podstawowych problemów współzycia międzynarodowego.

W sytuacji dzisiejszej, cechującej się znacznym rozproszeniem wysiłków badawczych, uchylaniem się niektórych dyscyplin od podejmowania omawianej tematyki, pozostawianiem wielu doniosłych zagadnień współczesności poza obszarem zainteresowań naukowych, potrzebna byłaby rzeczowa, metodologiczna i ideologiczna (ewentualnie instytucjonalna — w sensie stałego forum dla wymiany informacji i prowadzenia dyskusji) integracja nauki o stosunkach międzynarodowych. Chodzi o to, by studiom nad stosunkami międzynarodowymi nadać charakter bardziej systematyczny, kompleksowy i interdyscyplinarny. Ze wszech miar pożądany byłby udział socjologów w tego rodzaju przedsięwzięciach badawczych.

Poniżej spróbuję nakreślić ogólnie, w formie propozycji, problematykę badawczą. Wybór, zagadnienia naczelnego i podporządkowanych mu tematów bardziej szczegółowych wymaga oczywiście dalszych dyskusji, w których rozważyć należy koncepcję metodologiczną, polityczne znaczenie i ideologiczne aspekty badanych problemów. Do centralnej problematyki doby obecnej należy zaliczyć, moim zdaniem, zagadnienie pokojowego współzycia narodów i państw o różnych ustrojach, zagadnienie tendencji i form kształtowania się tego współzycia przy utrzymującej się i pogłębiającej się ideologicznej konfrontacji dwóch systemów. Wśród tematów podporządkowanych tak określonemu problemowi głównemu, wymienię następujące.

1) Badania nad procesami integracji krajów socjalistycznych, z uwzględnieniem wpływu tych procesów i pokojowych inicjatyw państw socjalistycznych w dziedzinie kształtowania się współzycia międzynarodowego. Tak sformułowany problem badawczy koresponduje z projektem nowego planu badań węzłowych w naukach społeczno-humanistycznych, opracowanym przez Wydział I Nauk Społecznych PAN i przedyskutowanym w Sekcji Nauk Politycznych i Społecznych II Kongresu Nauki Polskiej. Plan ten uwzględnia, według sformułowania Władysława Markiewicza, „badania nad procesami międzynarodowej — ekonomicznej i kulturalnej — integracji krajów socjalistycznych, znajdujących się na etapie rozwiniętego budownictwa socjalistycznego, wymagającego szybkich postępów w internacjonalizacji sił wytwórczych, usprawnienia międzynarodowego podziału pracy i specjalizacji krajów członkowskich

wych. Rozdział w książce: *Socjologia a służba społeczna* Poznań 1972; J. J. Wiatr, *Socjologiczne ujęcie stosunków międzynarodowych*, Studia Nauk Politycznych 1969 t. III i tegoż, *Socjologia stosunków międzynarodowych — możliwości nie istniejącej poddyscypliny*, Studia Nauk Politycznych 1972, nr 3.

RWPG"⁵. Tak sformułowaną węzłową problematykę badawczą można w zarysowanych tu studiach nad współzyciem międzynarodowym poszerzyć o aspekt wiążący się z oddziaływaniem wspólnych posunięć państw socjalistycznych, wspólnych inicjatyw w dialogu międzynarodowym i rozszerzaniem kontaktów politycznych i ekonomicznych z państwami kapitalistycznymi na zasadzie wzajemnie korzystnej współpracy. Bardziej szczegółowym zagadnieniem jest aktywność i udział poszczególnych państw socjalistycznych, zwłaszcza Polski, w polityce pokoju i odprężenia, w wypracowywaniu założeń i kierunku współdziałania w polityce zagranicznej. Gruntowne badania wykażą zapewne, w jak wielkim stopniu cała nowa struktura stosunków politycznych w świecie, szczególnie w Europie, i perspektywy bezpiecznego współzycia międzynarodowego zależą od zsynchronizowanej polityki państw obozu socjalistycznego.

2) Badania nad powstawaniem społeczności międzynarodowej złożonej z państw i sił społecznych zainteresowanych w utrwalaniu stosunków pokojowych i regulowaniu spornych spraw drogą rokowań i kompromisów. Badania tych zagadnień uwzględniałyby między innymi polityczną aktywność państw jako członków owej społeczności międzynarodowej i to członków zarówno współrealizujących jej cele i wyznaczających jej wartości, jak i członków wyłamujących się w pewnych sytuacjach z solidarności zbiorowej. Jak wskazują obserwacje, głębokie zmiany zachodzące w sytuacji międzynarodowej pod wpływem sił pokojowych, zmniejszanie napięcia i nawiązywanie konstruktywnego dialogu, a nawet — w pewnych dziedzinach — współpracy między czołowymi państwami kapitalistycznymi a wspólnotą socjalistyczną, pobudzają do aktywności przeciwników odprężenia, dla których ideologiczną podstawą działań jest antykomunizm. Systematyczna obserwacja tych zjawisk — ich oddziaływanie na klimat panujący w stosunkach międzynarodowych — powinna stanowić fragment zasadniczych badań nad głównym kierunkiem rozwoju współzycia międzynarodowego i znaczeniem towarzyszącej mu konfrontacji ideologicznej.

3) Badania nad zjawiskami społecznymi i politycznymi związanymi z rosnącą wymianą międzynarodową w różnych dziedzinach: wymianą handlową, kooperacją ekonomiczną, współpracą naukowo-techniczną i kulturalną. W ich wyniku dochodzi do wzajemnego, coraz pełniejszego uzupełniania się organizmów gospodarczych i wzbogacania kultur narodowych oraz do powiązania państw i społeczeństw wieloma trwałymi niemi.

Chociaż międzynarodowe stosunki ekonomiczne i mechanizmy ich funkcjonowania należą do dziedzin stosunkowo dobrze opisanych w naszej literaturze, bogata problematyka badawcza czeka na podjęcie; np.

⁵ W. Markiewicz, *Stan i perspektywy rozwoju nauk społeczno-humanistycznych*, Nowe Drogi 1973 nr 5, s. 114.

problematyka socjologiczna związana ze stosunkami gospodarczymi nie jest w naszej literaturze poruszana. Chodzi mianowicie o zjawiska i skutki społeczno-polityczne towarzyszące licznym transakcjom ekonomicznym, imprezom handlowo-gospodarczym, wzrastającemu importowi i eksportowi dóbr ekonomicznych z kraju do kraju. Przedmiotem badań mogą być różne przejawy życia gospodarczego, jak obrót handlowy, umowy gospodarcze, specjalizacja produkcji, konferencje ekspertów, targi międzynarodowe, spotkania handlowców i producentów itp. Oddzielenie ekonomii jako dyscypliny naukowej od socjologii nie powinno stwarzać wrażenia, że zjawiska badane przez tę pierwszą nie mają aspektu społecznego. Już etnologowie badający ludy pierwotne stwierdzali, że w społeczeństwach prymitywnych brak jest wyraźnego oddzielenia życia ekonomicznego od społecznego i że często nie wiadomo, co w niektórych formach życia gospodarczego jest ważniejsze: moment ekonomiczny czy społeczny⁶. Potoczna obserwacja wskazuje, że również dzisiaj społeczny aspekt współpracy ekonomicznej ma doniosłe znaczenie: np. rozbudowany ceremoniał, życie towarzyskie, przychylny klimat wytwarzany przez środki masowego przekazu itp. zjawiska towarzyszące rokowaniom handlowym, wystawom, targom, są częścią składową współżycia międzynarodowego.

Gdy idzie o międzynarodowe stosunki kulturalne, o świadomą kulturalną politykę zagraniczną państw, tematyka ta nie była do tej pory podejmowana w sposób systematyczny. Niezwykła intensywność międzynarodowej wymiany kulturalnej, która jest zjawiskiem ostatnich lat oraz masowe pojawianie się na terenie państw dóbr obcych kultur, stwarzają wiele zagadnień społecznych, ideologicznych i organizacyjnych, wymagających naukowej obserwacji⁷. Problem uczestnictwa naszego kraju w międzynarodowej wymianie kulturalnej (Polska prowadzi wymianę z ponad 80 krajami i uczestniczy w pracach wielu organizacji z UNESCO na czele) zasługuje na gruntowne studia.

4) Badania nad rozwojem i funkcjonowaniem organizacji międzynarodowych. Wielkie znaczenie tego zjawiska, określanego jako „rewolucja organizacyjna” w skali światowej (ponad 2500 działających organizacji

⁶, Np. Bronisław Malinowski w swych studiach o mieszkańcach Wysp Triombrianda wykazuje, że akt międzyplemiennej wymiany towarów w rejonach wschodniej Nowej Gwineji nie ma tylko celu ekonomicznego; tubylcy przywiązują do niego wagę jako do symbolu kontaktu społecznego. Grają w tym akcie rolę czynniki magii, mitologii, 'organizacji społecznej, interesu handlowego i ceremonialno-estetycznego systemu wartości rozbudowanego dokoła przedmiotów podlegających wymianie. B. Malinowski, *Argonauts of the Western Pacific*. London — New York 1922; tenże, *Życie seksualne dzikich*, Warszawa 1957, s. XLVI.

⁷ A. Kwilecki, M. Boral, *Międzynarodowe stosunki kulturalne*, Sprawy Międzynarodowe 1973 nr 5; K. Żygulski, *Wstęp do zagadnień kultury*, Warszawa 1972, s. 314 - 316.

międzynarodowych)⁸ nie zostało jeszcze dogłębnie zbadane. Chodzi zwłaszcza o wybór właściwych kryteriów dla oceny roli tych organizacji w życiu międzynarodowym, ich wpływu na postawy zatrudnionych funkcjonariuszy (przedstawiciele państw członkowskich) i na proces kształtowania się społeczności międzynarodowej. Rzeczywistych funkcji społecznych organizacji międzynarodowych trzeba bowiem szukać głębiej, niż tylko w sferze realizowania założonych zadań statutowych i celów stawianych organizacji międzynarodowej przez państwa członkowskie⁹. Warto wspomnieć, że udział Polski w różnych międzynarodowych organizacjach czeka na swoich badaczy.

5) Badania nad kształtowaniem się międzynarodowej opinii publicznej. Zagadnienie to jest mało zbadane¹⁰, chociaż wpływ opinii publicznej na politykę światową wydaje się niewątpliwy. W każdym razie coraz częściej pojawiają się w oświadczeniach rządowych, w tekstach oficjalnych przemówień przedstawicieli państw, w dokumentach organizacji międzynarodowych i na łamach prasy pojęcia takie, jak „opinia światowa”, „światowa opinia moralna”, „opinia międzynarodowa”. Pojęcia te mogą być używane w celach propagandowych, mogą jednak odzwierciedlać wspólność lub podobieństwo stanowiska zajmowanego w konkretnej, ważnej sprawie przez opinię publiczną szeregu krajów. Z teoretycznego punktu widzenia chodziłoby o sprecyzowanie, czy przez międzynarodową opinię publiczną rozumiemy tylko opinię wyrażaną w ramach międzynarodowych instytucji i organizacji albo wyrażaną przez szereg narodowych (krajowych) organizacji i stowarzyszeń, czy też istnieje ona i oddziałuje w życiu międzynarodowym na podobieństwo opinii publicznej w poszczególnych krajach. Problem oddziaływania międzynarodowej opinii publicznej na podejmowanie konkretnych decyzji politycznych, na treść i formę oficjalnych deklaracji rządowych i na formowanie się modelu stosunków pokojowych, wymaga pogłębionych studiów naukowych.

6) Badania nad różnymi formami pomocy udzielanej przez społeczeństwa i rządy krajów rozwiniętych krajom tzw. rozwijającym się. Problematyka badawcza obejmuje m in. zagadnienia skuteczności tej pomocy, zainteresowania społeczeństw akcją pomocy i — dalej — budzenia się solidarności międzynarodowej wokół tej akcji.

7) Badania nad turystyką zagraniczną i wymianą osób, nad rozwojem różnych form przestrzennej ruchliwości ludzi. Program badań powinien objąć zagadnienia społecznych skutków i zjawisk towarzyszących pokojo-

⁸ Zob. K. Kocot, *Organizacje międzynarodowe. Systematyczny zarys zagadnień prawa międzynarodowego*. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1971; W. Morawiecki, *Funkcje organizacji międzynarodowej*. Warszawa 1971.

⁹ Zob. M. Crozier, *Sociologie des organisations et institutions internationales*, Social Science. Information sur les sciences sociales 1967, VI-4.

¹⁰ For. M. Merle, *La vie internationale*. Paris 1970, s. 226-232; J. J. Wiaitr., op. cit., s. 68.

wemu zetknięciu się społeczności i narodów dotąd znających się słabo lub wcale. Nawiazywane kontakty o charakterze przelotnym lub trwałym uznać można jako płaszczyznę społecznego współżycia narodów, uzupełniającą oficjalną płaszczyznę współżycia państw. Badania masowego ruchu przygranicznego i turystycznego między Polską i NRD w latach 1972 i 1973 wykazują¹¹, jak w wyniku „mieszania się” ludności — zwłaszcza na pograniczu — dochodzi do konfrontacji tradycyjnych wyobrażeń z aktualnymi doświadczeniami, do porozumiewania się i zbliżania obywateli i całych społeczności lokalnych. Pod wpływem otwarcia granicy życie obu społeczeństw (szczególnie w rejonach przygranicznych) wzbogaca się o nowe doznania, poszerzają się horyzonty umysłowe obywateli i podnosi się poziom kultury. Następuje pełniejsze zaspokojenie różnorodnych potrzeb. Problematyka zwielokrotnionej ruchliwości społecznej Polaków i członków innych narodów zasługuje na szczegółowe studia z uwzględnieniem jej wpływu na zbliżanie się do siebie społeczeństw i utrwalanie stosunków pokojowych.

Wskazanych tu siedem grup zagadnień badawczych można niewątpliwie zwiększyć o szereg dalszych. Dziedzina współżycia międzynarodowego obejmuje przecież mnogość faktów i zjawisk łączących się zarówno z polityką i aktywnością państw, jak i masowymi kontaktami obywateli ze światem. Zadaniem artykułu nie było jednak bynajmniej wyczerpanie problematyki, lecz wskazanie na potrzebę nowego jej ujęcia. W zakończeniu można wyrazić zdanie, że istnieje znaczne zapotrzebowanie społeczne i polityczne na opracowania naukowe związane z zarysowaną tu problematyką oraz że żywe jest zainteresowanie opinii publicznej zagadnieniami współżycia międzynarodowego.

COEXISTENCE INTERNATIONALE EN TANT QU'UN SUJET DE RECHERCHES

R é s u m é

Les relations internationales c'est le domaine de la vie sociale et politique, où on peut constater des changements bien profonds et rapides. Ces changements touchent le modèle lui-même des relations internationales. Les méthodes appliquées il n'y a pas longtemps universellement par les Etats pour réaliser les buts proposés, tels que l'exercice de la politique appuyée sur la force et application de la force armée, passent de mode. Le type traditionnel des relations internationales est de plus en plus chassé par le nouveau modèle de la coexistence internationale. Et voici les éléments de ce modèle:

1) les visites et les rencontres des hommes d'Etat entreprises au nom de la paix, de la détente et du développement de la coopération entre les sociétés;

¹¹ A. Kwilecki, *Z badań nad przemianami społeczno-politycznymi na pograniczu Polski i NRD*, Przegląd Zachodni 1972, nr 4; *Badania socjologiczne na pograniczu Polski i NRD*, Sprawy Międzynarodowe 1973, nr 7/8.

2) les négociations — parfois longues et difficiles — et les accords conclus dissolvant les problèmes politiques litigieux;

3) l'accroissement énorme quantitatif et qualitatif de l'échange économique international et de la coopération culturelle internationale;

4) le caractère de masse des contacts entre les sociétés et les nations.

Ces nouveaux phénomènes exigent d'une observation scientifique systématique, basée sur un programme de travaux de recherches à longue suite d'années. L'auteur de l'article postule une intégration de la science sur les relations internationales ayant le caractère réelle, institutionnelle, méthodologique et idéologique. Il s'agit d'investir les études sur les relations internationales d'un caractère plus systématique et interdisciplinaire avec la participation de la sociologie. L'auteur propose une suivante définition plus précise de la problématique de recherche. Il choisit le problème de la coexistence pacifique des nations et des Etats sans distinction du régime, le problème de la tendance et des formes de la formation de cette coexistence à l'époque du maintien et de l'approfondissement de la confrontation idéologique de deux systèmes comme la problématique centrale.

Parmi les thèmes soumis au problème général ainsi déterminé, l'auteur énumère les suivants:

1) Le processus de l'intégration des pays socialistes prenant en considération l'influence de ces processus et des initiatives pacifiques des pays socialistes dans le domaine de la formation de la coexistence internationale.

2) La formation de la société internationale composée des Etats et des forces sociales intéressées à la fixation des relations pacifiques et au règlement des affaires litigieuses en voie des négociations et compromis.

3) Une liaison des Etats et des sociétés par les liens multiples de l'échange et de la coopération économique et de la coopération culturelle; l'influence de ces phénomènes sur les relations internationales.

4) Le développement et le fonctionnement des organisations internationales, l'acceptation socio-politique dénommée révolution d'organisation.

5) La formation de l'opinion publique internationale.

6) Le développement de l'assistance accordée par les sociétés et les gouvernements des pays développés — aux pays en voie de développement; l'éveil de la solidarité internationale autour de cette action.

7) Le développement du tourisme international et de l'échange des personnes, le développement de diverses formes de l'activité spatiale des gens; les conséquences sociales et les phénomènes associés au contact pacifique des sociétés et des nations jusqu'à présent peu ou presque inconnus entre eux.

En liaison avec la problématique esquissée l'auteur constate, qu'il existe une demande sociale et politique à l'élaboration scientifique concernant des relations internationales et un vif intérêt de l'opinion publique aux problèmes de la coexistence internationale.